

**MARKAZIY OSIYO XALQLARI O'RTASIDAGI IQTISODIY
ALOQALARNING TARIXIY ASOSLARI**

Xamidov Nodirbek Olimjon o'g'li

Tashkent Perfect universiteti

Gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning shakllanishi va rivojlanishining tarixiy asoslari atroflicha yoritilgan. Dastlabki antik va o'rta asrlardan boshlab chorvador hamda o'troq dehqonchilik vohalari o'rtasidagi iqtisodiy va savdo integratsiyasi, tovar ayirboshlash va hunarmandchilikning o'zaro bog'liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, suv-yer resurslaridan birgalikda foydalanish, yirik bozorlar hamda tranzit yo'llarining mintaqaviy barqarorlik va ravnaqni ta'minlashdagi roli ko'rsatilgan. Tarixiy tajribaning zamonaviy iqtisodiy va mintaqaviy integratsiyadagi o'rni hamda uning istiqbollari asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *Markaziy Osiyo, iqtisodiy aloqalar, savdo, o'troq va chorvador, bozor, integratsiya, hunarmandchilik, tranzit.*

Kirish

Markaziy Osiyo qadimdan xalqlari o'rtasidagi zich iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy aloqalar shakllangan yagona geoiqtisodiy va geografik makondir. Mintaqaning turlicha tabiat manzaralari - hosildor voqa va daryo bo'ylari hamda bepoyon dashtu sahrolar bu yerda yashagan aholining xo'jalik yuritish shakllarini belgilab bergan. O'troq dehqonchilik va chorvador-ko'chmanchi turmush tarzining yonma-yon rivojlanishi xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy qaramlik va o'zaro tovar ayirboshlash ehtiyojini yuzaga keltirgan.

Tarixdan ma'lumki, Markaziy Osiyodagi davlatlar hamda elatlar chegara va siyosiy o'zgarishlardan qat'i nazar, doimiy ravishda yagona iqtisodiy tizimning ajralmas bo'laklari bo'lib kelgan. Yirik Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi suv

hamda yer resurslaridan birgalikda foydalanish, karvon yo'llarining yaxlitligi va umumiy bozorlarning faoliyat ko'rsatishi mintaqada barqarorlikni ta'minlovchi poydevor hisoblangan. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning tarixiy evolyutsiyasi, uning shakllanish omillari va bugungi kungi integratsiya jarayonlari uchun tutgan o'rni tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Markaziy Osiyodagi iqtisodiy aloqalarning eng asosiy tarixiy ustuni o'troq dehqonchilik va chorvador-ko'chmanchi aholi o'rtasidagi iqtisodiy simbioz hamda hamkorlikdir. Qadimiy So'g'd, Xorazm, Baqtriya va Farg'ona kabi vohalar aholisi g'alla, meva, paxta, ipak hamda hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqargan bo'lsa, Dashti Qipchoq va Yettisuvning ko'chmanchi qabilalari go'sht, sut, charm, jun hamda zotdor otlarni taklif etgan. Bu kabi iqtisodiy bo'linish va o'zaro tovar ayirboshlash Buxoro, Samarqand, Toshkent, Tarozi hamda Urganch kabi chegaradosh yirik chegaraviy bozorlar va yarmarkalarda muntazam amalga oshirilgan.

Iqtisodiy munosabatlarning takomillashuvida daryo tarmoqlari va sug'orish tizimlaridan foydalanish hamda ularga birgalikda xizmat ko'rsatish jamoaviy omili muhim rol o'ynagan. Markaziy Osiyoning qurg'oqchil iqlimida suv manbalari hayot va iqtisodiyotning bosh vositasi bo'lib, daryolarning yuqori hamda quyi oqimlarida joylashgan elatlarni bir-biri bilan uzviy bog'lagan. Bitta daryo havzasidan foydalanadigan hududlar to'g'onlar qurish, kanallarni tozalash va suvni taqsimlashda o'zaro hamkorlik qilmasdan iqtisodiy ravnaqqa erisha olmas edi. Bu esa hududlar o'rtasida o'zaro mas'uliyat va barqaror xo'jalik aloqalarining shakllanishini ta'minlagan.

O'rta asrlarga kelib, mintaqa ichidagi va mintaqalararo savdo-sotiqni tartibga soluvchi pul-kredit va bojxona mexanizmlari rivojlandi. Somoniylar, Qoraxoniylar va Temuriylar davrida zarb etilgan oltin hamda kumush tangalar (dinor va dirhamlar) butun Markaziy Osiyo bo'ylab yagona to'lov vositasi sifatida muomalada bo'lgan. Savdo va hunarmandchilik tabaqalarining

(korporatsiyalarning) shakllanishi, karvonsaroylar tarmog'ining kengayishi hamda savdo xavfsizligining ta'minlanishi mintaqa xalqlarining umumiy bozor atrofida yanada jipslashishiga zamin yaratdi. Xalqaro va mintaqaviy tranzit savdosi har bir shahar va qishloq iqtisodiyotining daromad manbayiga aylangan.

XVI-XIX asrlarda Buxoro, Xiva hamda Qo'qon xonliklari o'rtasida siyosiy raqobatlar mavjud bo'lishiga qaramay, aholining iqtisodiy aloqalari to'xtab qolmagan. Xonliklar o'rtasidagi ichki savdo, mahsulot ayirboshlash va hunarmandchilik ixtisoslashuvi mintaqa hayotiyligini saqlab turgan. Har bir xonlik va viloyat ma'lum bir mahsulot turiga (masalan, ipakchilik, metallurgiya, chorva yoki mato toqish) ixtisoslashgan bo'lib, bu umumiy mintaqaviy bozordagi barqaror talab va taklif muvozanatini ushlab turgan.

Xulosa

Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning tarixiy ildizlari mintaqa aholisining xo'jalik, geografik va ijtimoiy jihatdan bir-biriga chuqur bog'liq bo'lganligini ko'rsatadi. O'troq dehqonchilik va chorvador jamoalarining tovar ayirboshlashi, umumiy suv va yer resurslaridan foydalanish hamda yagona karvon yo'llari infratuzilmasi ko'p asrlik barqaror iqtisodiy makonni shakllantirgan. Tarixiy tajriba shuni isbotlaydiki, Markaziy Osiyo mamlakatlari faqatgina hamkorlik va integratsiya sharoitidagina iqtisodiy yuksalishga va tashqi xavflarga bardosh berishga erishgan.

O'tmishdagi ushbu tarixiy va iqtisodiy poydevor bugungi kunda Markaziy Osiyo davlatlarining qayta yaqinlashuvi hamda mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Mintaqalararo savdoni rivojlantirish, transport-logistika koridorlarini integratsiyalash va suv-energetika resurslaridan birgalikda oqilona foydalanish bo'yicha qo'yilayotgan zamonaviy qadamlar tarixiy saboqlarning mantiqiy davomidir. Markaziy Osiyoning tarixiy iqtisodiy hamkorlik tajribasini o'rganish va uni zamonaviy sharoitga tatbiq etish barcha qardosh xalqlarning farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Asimov, M. S., & Bosworth, C. E. (2020). *History of Civilizations of Central Asia: The Age of Achievement (A.D. 750 to the End of the Fifteenth Century)*. UNESCO Publishing.
2. Bregel, Y. (2020). *An Historical Atlas of Central Asia*. Brill.
<https://doi.org/10.1163/9789047401216>
3. Frankopan, P. (2018). *The Silk Roads: A New History of the World*. Vintage Books.
4. Kurbanov, Sh. A., & Raximov, B. M. (2022). *Markaziy Osiyo iqtisodiy tarixi va savdo munosabatlari*. Toshkent: Moliya-iqtisod.
5. Liu, X. (2020). *The Silk Road in World History*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780195161748.001.0001>
6. Sagdullayev, A. S., & Aminov, B. B. (2022). *Markaziy Osiyo tarixi va arxeologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
7. Starr, S. F. (2021). *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*. Princeton University Press.
8. Ziyo, A. (2021). *O'zbek davlatchiligi tarixi: qadimdan Rossiya bosqiniga qadar*. Toshkent: Sharq nashriyoti.